

פרשת חיי שרה

הדיבור הישיר בתורה

כד, נח הַתְּלָכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה

סיפור שליחות אליעזר להביא את רבקה אל יצחק ידוע כסיפור הארוך ביותר בתורה, עד כדי כך שחז"ל העירו (בראשית רבה ס, יא): "יפה שיחתם של עבדי אבות מתורתם של בנים". (עיין מה שכתבנו בזה בפרשת לך לך בסוגיית שאלה או תמיהה).

הנושא המרכזי הנדון בין המפרשים (בעיקר בתקופת האחרונים) הוא השימוש המתחלף בין "עבד" ובין "איש". הקו המנחה בין המפרשים הוא, שכאשר אליעזר פועל כשליח אברהם ממש, כנאה וכיאה, ללא כל 'חידושים' מצדו, נקרא "עבד", באשר אין לעבד אלא רצון אדונו. אבל כאשר מחדש הוא מדעת עצמו (אפילו לטובת השליחות) הרי שאז נקרא "איש", באשר בזה יצא מכלל "עבד" העושה אך ורק בדיוק כפי שהאדון ציוה. המפרשים מבארים היטב כיצד כל השנויים שהכניס אליעזר אל השליחות נעשו אך ורק על מנת להבטיח את הצלחת השליחות. שינויים אלה (מדברי אברהם אבינו) היו משלושה סוגים: (א) הוסיף ואמר מה שאברהם לא אמר לו לומר (ב) השמיט ולא אמר את אשר אברהם כן אמר לו לומר (ג) שינה מלשון אברהם. כל אלה, כאמור, על מנת להבטיח את הצלחת השליחות. את הכל אפשר לסכם בשלש מלים: "עֶבֶד אֲבְרָהָם אֲנִי", וכל זאת כאשר הוא יודע שאם השליחות לא תצליח, יהיה זה הוא, אליעזר, אשר ירויח מזה, באשר 'בת היתה לו לאליעזר' (בראשית רבה נט, יב) והיא המועמדת ליצחק בהעדר בת מן המשפחה. במאמרנו זה אנו מבארים את השינוי מ"עבד" ל"איש" דוקא מסוף סיפור השליחות.

בפסוק המדבר על הליכת רבקה עם אליעזר, שליח אברהם, היה מן הראוי ומן הרצוי שייקרא "עבד", שהרי זהו הסיוס המוצלח של השליחות. לכך קשה לרבינו בחיי, לשון "הַתְּלָכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה"? הוא מקשה והוא משיב: כי אינו דברי התורה, רק דברי אחיה ואמה, ולא יתכן להם לומר 'התלכי עם העבד

הזה, שאינו דרך מוסר ואין כבודה בכך, עכ"ל. זהו יסוד הדיבור הישיר בתורה, שקנה המידה בדיבור ישיר, שונה מדיבור רגיל שבתורה, (ראה זאת בפרשת תולדות, ויצא, וישלח, וישב, מקץ, שמות. בענין 'דרך מוסר' אנו מגיעים אל סוגית 'דְרָכֶיךָ דְרָכֵי-נְעָם', בה עסקנו, בין היתר, בפרשת תזריע ובפרשת קרח).

לאור דברינו (לעיל טז, ה) אודות ההבדל בין שאלה ותמיהה, שמא אפשר להציע לפרש דברי אחיה ואמה, כך: "הֲתִלְכִי עִם-הָאִישׁ הַזֶּה"?! כלומר, מנין את יודעת שאמנם האדם הזה הוא באמת "עֶבֶד אֲבִרְהָם אֲנִי"? שמא לא מיניה ולא מקצתיה? כיצד את מוכנה ללכת עם אדם זה, "איש" שלא הכרנוהו מתמול שלשום, וכל זה כחלק מנסיונם להניא אותה מללכת אל בית אברהם, כאמרם "תֵּשֶׁב הַנְּעֹר אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עֶשְׂרִים".

אולם, להלן בפסוק ס"א, לא שייך הסבר של דיבור ישיר, לפי משנתו של רבינו בחיי. שנאמר "וַתִּקַּם רַבֶּקָה וַנְּעֹרְתֶיהָ וַתַּרְפָּנָה עַל-הַגְּמָלִים וַתִּלְכָּה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת-רַבֶּקָה וַיִּלְךְ". כאן מתעוררת הבעיה של "עבד" – איש" במלוא חריפותה. הרי באותו פסוק ובאותה שליחות נאמר גם "איש" וגם "עבד"! נראה לומר בדרך הפשט, שהשליחות היתה לקחת את רבקה, ובזה לנתק אותה מ'הבית' של לבן ובתואל. לכן כאשר "נְעֹרְתֶיהָ" הצטרפו, היתה זאת הליכה "אַחֲרֵי הָאִישׁ", כי לא זאת היתה השליחות. והכתוב הבליט זאת בשימושה בלשון "וַתַּרְפָּנָה... וַתִּלְכָּה". רק כאשר אליעזר ניתק את רבקה מחברותיה, אז הוא באמת "עבד", ולכן "וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת-רַבֶּקָה וַיִּלְךְ", כלומר ניתק אותה מ"חברותיה" אשר נשאר מאחור.